

Revolution Studies
Volume 02, No.03, Summer & Spring 2024 (Serial 3)

**Presentation and Explanation of Jihadi Management Model in Islamic
Society Based on the Divine-Political Will of
Imam Khomeini**

Ali Omid¹

Doi :10.22034/fademo.2024.461005.1044

Abstract

The current study has focused on the design and explanation of the Jihadi management model in the Islamic society based on the divine-political testament of Imam Khomeini. This research was carried out qualitatively. Data and components were obtained by the content analysis method, using MAXQDA software for drawing the network of topics. By deeply studying the divine-political testament of Imam Khomeini, the themes that were representative of Jihadi management in the Islamic society were collected in the form of open, central, and selective coding. Ultimately, the codes were classified by thematic analysis in the form of 81 open codes, 53 basic themes, 10 organizing themes, and 2 sub-themes. They include ethics, religion, selflessness, insight, God-centeredness, effective communication, and revolutionariness, and the manager's general characteristics, including manager and thoughtfulness, orderliness, lawfulness, and meritocracy, were identified.

Keywords: Jihadi management, the divine-political testament of Imam Khomeini, content analysis, islamic society.

1. PhD in Public Administration, Organizational Behavior major, Lorestan University, Iran
omididi82@gmail.com

Received: 2022/ 10/ 26

Approved: 2023/ 04/ 29

ارائه و تبیین الگوی مدیریت جهادی در جامعه اسلامی مبتنی بر وصیت‌نامه سیاسی - الهی امام خمینی (ره)

علی امیدی^۱

Doi:10.22034/fademo.2024.461005.1044

چکیده: یکی از ضرورت‌های انقلاب اسلامی مدیریت جهادی است. هر جای سطوح مدیریتی در کشور که با آرمان‌ها و اصول اسلامی مدنظر امام منطبق بوده، کمتر دچار خطا بوده است. امروزه وضعیت اقتصادی مردم می‌طلبد مدیران به صورت جهادی وارد امور شوند و بدون هیچ گونه ترسی و با توجه به مسائل سیاسی و اجتماعی، بیشتر به حل مشکلات اقتصادی و معیشتی مردم بپردازند. از آنجا که الگوهای مدیریتی غربی بر اصالت منافع تکیه دارند، نمی‌توانند در جامعه اسلامی مورد استفاده قرار گیرند؛ بنابراین بزرگان دین اسلام، خود الگویی مدیریتی در انواع و اشکال آن هستند. هدف پژوهش حاضر، طراحی و تبیین الگوی مدیریت جهادی در جامعه اسلامی، منطبق با اصول حکمرانی اسلامی و مبتنی بر وصیت‌نامه امام است. روش این پژوهش کیفی است. استخراج داده‌ها و مؤلفه‌ها با روش تحلیل مضمون از وصیت‌نامه امام بوده که با نرم‌افزار MAXQDA شبکه مضامین آن ترسیم شد. با مطالعه عمیق وصیت‌نامه امام مضامینی که معرف مدیریت جهادی در جامعه اسلامی بودند، با روش کدگذاری باز، محوری و گزینشی جمع‌آوری شده‌اند. در نهایت کدهای استخراج شده به روش تحلیل مضمون در قالب ۷۲ کد باز، ۵۳ مضمون پایه و ۱۰ مضمون سازمان‌دهنده و دو مضمون فرعی طبقه‌بندی و ارائه گردیدند. یافته‌های پژوهش به صورت الگوی مدیریت جهادی در مدیریت جامعه اسلامی ارائه شد و دو شاخص فراگیر شامل ویژگی‌های اختصاصی و عمومی مدیر استخراج شدند. ویژگی‌های اختصاصی مدیر شامل ساده‌زیستی، دین‌مداری، ایثار و از خود گذشتگی، بصیرت، خدامحوری، خدمتگزاری به مردم و انقلابی‌گری و ویژگی‌های عمومی مدیر شامل مدیر و مدبر بودن، اعتقاد به قوانین الهی و کارآمدی است.

کلیدواژه‌ها: الگوی مدیریت جهادی، تحلیل مضمون، جامعه اسلامی، حکمرانی اسلامی، مدیریت اسلامی.

۱. دکترای مدیریت دولتی، گرایش رفتار سازمانی، دانشگاه لرستان، لرستان، ایران. omididi82@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۲

دوفصلنامه انقلاب پژوهی | سال دوم، شماره ۳ | بهار و تابستان ۱۴۰۳ | صفحات ۳۰۰-۲۷۵

<https://trs.ri-khomeini.ac.ir/>

مقدمه و بیان مسئله

تأکید رهبر انقلاب اسلامی بر ضرورت اجرای مدیریت جهادی به عنوان اصلی ترین راهبرد اقتصاد مقاومتی بر مبنای استدلال عقلی و نگاه ژرف به گذشته انقلاب است. مدیریت جهادی یکی از ضرورت های انقلاب اسلامی است؛ زیرا عبرت های مدیران غیر جهادی در فراز و فرود های انقلاب، فاصله زیادی با رقبای جهانی، رسیدن به مفاد بالادستی، عبور از سد مشکلات در حوزه های گوناگون، ایستادگی در مقابل هجمه معاندان، تزریق روح امید در کالبد جامعه، حفظ آرمان های متعالی ایران، پاسداشت تاریخ و تمدن ملی، پاسداری از خون شهدا و استحکام پایه های اصول نظام دینی و تثبیت آن در تاریخ، ضرورت اعمال مدیریت جهادی را صدچندان کرده است. با تحقیق در خصوص حکمرانی غربی متوجه می شویم که در حکمرانی سالم، حکمرانی خوب و حکمرانی متعالی ارائه شده در آنجا کمبودهایی دیده می شود که این مدل غربی در جامعه اسلامی قابل اجرا نیست یا کاملاً نمی شود به آن تکیه کرد؛ اما با حاکمیت حکمرانی اسلامی در مدیریت جوامع اسلامی و حتی کشورهای غیر اسلامی، ارزش های آن به وضوح قابل رؤیت است. یکی از مؤلفه های حکمرانی اسلامی مدیر الهی جهادی است. به این معنی الهی است که مدیر باید رضایت خدا را اولویت در نظر بگیرد و جهادی به این معنی است که در پیشبرد امور خلق باید از خواص بگذرد، به کارها شتاب بدهد، سد و دیوار بین خود و مردم را کوتاه کند و همواره در پی انجام امور مردمی باشد که بر آن ها حاکم است (امیدی و یوسفوند، ۱۴۰۱).

بسیاری از اندیشمندان توسعه، مدیریت را مهم ترین رکن پیشرفت جوامع می دانند. مدیریت جهادی به عنوان سبکی برخاسته از تفکر دینی و اجتماعی، پیشینه ای به درازای انقلاب اسلامی دارد (حجازی فر، ۱۳۹۴، ص. ۹۵). در طول سال های پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مدیریت بر مبنای معیارهای شایستگی از مطالبات امام و رهبر انقلاب بوده است (داوری اردکانی، ۱۳۸۸، ص. ۸۶). مدیریت جهادی واژه ای است که مقام معظم رهبری در چند سال اخیر بر آن تأکید ویژه ای کرده اند؛ اما باید متذکر شد که این مفهوم و واژه با انقلاب کبیر اسلامی متولد شده است و با پایه گذاری جهاد سازندگی از سوی امام توجه به آن بیش از پیش نمایان شد (روحانی، ۱۳۹۸، ص. ۳۵).

در خصوص ضرورت و اهمیت مدیریت جهادی، مقام معظم رهبری در تبیین این مفهوم بیان می کند: اگر مدیریت جهادی یا همان کار و تلاش با نیت الهی و مبتنی بر علم و درایت حاکم باشد، مشکلات کشور در شرایط کنونی فشارهای خباثت آمیز قدرت های جهانی و در

شرایط دیگر قابل حل است و کشور حرکت روبه جلو را ادامه خواهد داد (دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۰/۲۳). اندیشه‌های امام در زمینه فرهنگ و روحیه جهادی گنجینه گران‌بهایی بجا گذاشته است. ژرف‌نگری در رهنمودهای ایشان، منشور حرکت و تلاش جهادگران را به‌خوبی نمایان می‌کند (حسنی نیک، ۱۳۹۷، ص. ۷۹).

رهبر انقلاب می‌گوید:

امروز میهن عزیزمان، تشنه خدمت و آماده حرکت جهشی در همه عرصه‌ها و نیازمند مدیریتی با کفایت و جهادی و دانا و شجاع می‌باشد که بتواند توانمندی‌های آشکار و نهفته ملت، به‌ویژه جوانان را که بسیار فراتر از مشکلات هست، بسیج نموده و به میدان کار و تلاش سازنده بیاورد؛ موانع تولید را رفع کند؛ سیاست تقویت پول ملی را رد سرلوحه کارای خود قرار دهد و قشرهای متوسط و پایین جامعه را که سنگینی مشکلات اقتصادی را بیشتر احساس می‌کنند، توانمند سازد؛ مدیریتی که با مشی فرهنگی خردمندانه، همواره مسیر اعتلای مادی و معنوی ملت ایران را پیمايد و حرکت کشور را به سمت جایگاه شایسته‌اش سوق دهد (دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله خامنه‌ای، ۱۴۰۰/۰۵/۱۲).

کارگزاران دولتی در حکمرانی متعالی اسلامی در جامعه اسلامی همواره باید در جهت خدمت به ولی نعمتان خود، مردم، به‌صورت تام و کامل از الگوهای مورد وثوق جامعه اسلامی مانند مدیریت انقلابی و مدیریت جهادی بهره بگیرند. از آنجا که الگوهای مدیریتی غربی بر اصالت منافع تکیه دارند نمی‌توانند در جامعه اسلامی مورد استفاده قرار گیرند؛ بنابراین بزرگان دین اسلام خود الگویی مدیریتی در انواع و اشکال آن هستند. همان‌طور که در قرآن کریم، خداوند متعال از مدیریت پیامبر^(ص) به‌عنوان الگویی فراجهانی یاد می‌کند. در نهج البلاغه نیز مدیریت حضرت علی^(ع) به‌وضوح الگویی کامل از مدیریت را نشان داده است. امام نیز یکی از بهترین الگوهای مدیریتی در جامعه اسلامی در قرن معاصر است که مدیران کنونی اگر به توصیه‌های بی‌بدیل امام رجوع کنند، قطعاً می‌توانند در راستای اهداف حکومت اسلامی که همانا خدمت صادقانه و بدون حب و بغض است، موفق باشند. آنچه اهمیت انجام پژوهش حاضر را دوچندان می‌کند، شکاف نظری و عملی موجود در خصوص موضوع پژوهش است. به این صورت که تاکنون پژوهشی صورت نگرفته که به تبیین، تکمیل و ارائه یک الگوی جامع و مانع، در خصوص مدیریت جهادی مبتنی بر وصیت‌نامه امام بپردازد. بر همین اساس هدف این پژوهش، طراحی و تبیین الگوی مدیریت جهادی در جامعه اسلامی، منطبق با اصول حکمرانی اسلامی و مبتنی بر وصیت‌نامه امام است. همچنین خلأ تحقیقاتی در این زمینه را به

حداقل ممکن برساند و به‌طور دقیق به این پرسش پاسخ دهد که ویژگی‌های مدیریت جهادی از منظر امام کدم‌اند.

۱. پیشینه تحقیق

تاکنون پژوهش‌های بسیار کمی در زمینه بررسی علمی جایگاه مدیریت جهادی در کشور و در پی تبیین و ارائه الگوهای مدیریت جهادی و نیز مدیر جهادی به‌وسیله پژوهشگران صورت گرفته است. همچنین پژوهش‌هایی درباره برقراری ارتباط میان گفتمانی جهادی و مدیریت در کشور صورت گرفته است. در ادامه به برخی از مهم‌ترین پژوهش‌هایی که با مفاهیم اصلی این پژوهش ارتباط معنایی و عمیقی دارند به‌طور خلاصه اشاره می‌شود.

شهبازی سلطانی و صلواتیان (۱۳۹۵) در مقاله «شناسایی ویژگی‌های معرف مدیر جهادی به روش فراترکیب» به ۱۶ ویژگی مدیر جهادی در قالب الگوی خورشیدی مدیر جهادی دست یافتند که شامل خدامحوری، دین‌مداری، اخلاق‌مداری، بصیرت، تصمیم‌گیری بر مبنای خرد، شایسته‌سالاری، سعه صدر، ارتباطات مؤثر با همکاران و مردم، بهره‌وری فزاینده، اعتمادبه‌نفس، تعهد، انقلابی‌گری، نظم و قانون‌گرایی، ایثار، همت فزاینده و مدبر بودن است.

رضوان‌خواه و فاضلی دهکردی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «احصا و بررسی مبانی، اصول و روش‌های کار و تلاش جهادی از منظر قرآن کریم» مهم‌ترین مبانی و اصول کار و تلاش جهادی از دیدگاه قرآن کریم را استخراج کردند که عبارت است از: تقویت شخصیت اجتماعی، پیشرفت اقتصادی و استقلال اقتصادی. این مهم از طریق روش‌های ذیل امکان تحقق دارد: کار مضاعف، قرض‌الحسنه دادن، داشتن وجدان کاری، قناعت‌ورزی، پرهیز از تنبلی، احتکار و گران‌فروشی.

۲۷۸

احمدزاده (۱۳۹۸) با به دست آوردن ۸۳ مضمون پایه از این آیات، ۲۱ مضمون سازمان‌دهنده ساخته است. از این تعداد مضامین سازمان‌دهنده، هفت مضمون فراگیر (حاکمیت خداوند در جهاد، انواع جنگ و جهاد الهی، بایسته‌های جهاد، معیار ارزشمندی جهاد، شئون جهاد اسلامی، اهداف جهاد اسلامی و اخلاق جنگی در اسلام) استخراج شده است.

همچنین نادری و همکاران (۱۳۹۸) شاخص‌های مدیریت جهادی، با هدف شناسایی و رتبه‌بندی شاخص‌های مدیریت جهادی را از پژوهش خود استخراج کردند که برای مدیریت جهادی شناسایی شد که بیشتر حالت فرهنگی، ارزشی و معنوی دارند و عمل به آن‌ها برای یک مدیر جهادی بسیار ضروری و مهم است و عدم رعایت آن‌ها خصوصیت جهادی بودن را از مدیریت می‌گیرد.

حجازی‌فر (۱۳۹۴) در مقاله «چیستی و مؤلفه‌های مدیریت جهادی» ویژگی‌های مدیر جهادی را با روش فراترکیب و با توجه به وظایف و موضوعات مرتبط با علم مدیریت در ده مبحث موضوع‌بندی کرده است. این ده بخش شامل برنامه‌ریزی و هدف‌گذاری، ارتباطات، سازمان‌دهی، رهبری، نظام ارزشی، تصمیم‌گیری، کنترل، توجه به رشد و توانمندسازی، منابع و امکانات، خلاقیت و نوآوری است.

احمدی و روستا (۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان تبیین عملکرد جهادی مدیران با تأکید بر قرآن، نهج البلاغه و بیانات آیت‌الله خامنه‌ای انجام دادند و دریافتند مسئولیت و پاسخگویی مدیران، شایسته‌سالاری، التزام به تعهدات، روابط خوب و قوی مدیران با کارکنان، و نظارت مبتنی بر نیاز، بر عملکرد جهادی مدیران تأثیر دارد.

طوطیان اصفهانی، رجبی و سیاپور (۱۴۰۰) در مقاله «شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت جهادی در بنیاد شهید استان تهران» نشان دادند در مؤلفه‌های روحیه ایثارگری، کار و تلاش مضاعف، مسئولیت‌پذیری، شایسته‌سالاری، وجدان کاری و خودباوری توافق و اتفاق‌نظر وجود دارد. مؤلفه مسئولیت‌پذیری با بیشترین میانگین مهم‌ترین مؤلفه مدیریت جهادی است و بعد از آن شایسته‌سالاری در رتبه دوم اهمیت قرار دارد. مؤلفه خودباوری در رتبه سوم است و در نهایت مؤلفه کار و تلاش مضاعف در رتبه آخر اهمیت قرار گرفته است.

شامرادی و معظمی (۱۴۰۰) در مقاله «بررسی تأثیر مدیریت جهادی بر عملکرد سازمانی کارکنان دانشگاه آزاد اسلامی» دریافتند ارزش‌گرایی، روحیه جهادی و سازگاری بر مدیریت جهادی تأثیر معنادار و مثبتی دارد. همچنین کاهش تعارض بر عملکرد سازمانی کارکنان تأثیر مثبت و معناداری دارد. انگیزه کارکنان بر عملکرد سازمانی کارکنان تأثیر مثبت و معنادار دارد. ضمناً تأیید شد که شفافیت نقش بر عملکرد سازمانی کارکنان، دارای تأثیر معنادار و مثبت است.

بیک‌زاده، رزم‌جو و رحمتی (۱۴۰۰) در تحقیقی که با عنوان «الگوسازی تأثیر مدیریت جهادی و رفتار سیاسی بر بهره‌وری نیروی انسانی با نقش واسطه‌ای فضیلت سازمانی» انجام شده است نتایج آن حاکی از اثر مستقیم و معنادار مدیریت جهادی بر بهره‌وری نیروی انسانی و فضیلت سازمانی و تأثیر مستقیم و معنادار فضیلت سازمانی بر بهره‌وری نیروی انسانی است. تأثیر غیرمستقیم مدیریت جهادی بر بهره‌وری نیروی انسانی با نقش میانجی فضیلت سازمانی است.

نظری قزوینی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله «طراحی مدل توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی مبتنی بر مدیریت جهادی» مشخص شد کارآفرینی جهادی شامل سه مؤلفه روحیه جهادی، انگیزه جهادی و حرکت جهادی به‌عنوان مقوله محوری کارآفرینی روستایی است و

مقوله‌های علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردی و پیامدها به‌نوعی با کارآفرینی جهادی همسو هستند.

در این پژوهش ویژگی‌های مدیر جهادی با ویژگی‌های معرف یک مدیر جهادی در پژوهش‌های شهبازی و صلواتیان (۱۳۹۵)، نادری و همکاران (۱۳۹۸)، حجازی‌فرد (۱۳۹۴) و همچنین احمدزاده (۱۳۹۸) همخوانی دارد. همچنین تفاوت‌های بنیادی با تحقیق نظری، شامرادی و معظمی (۱۴۰۰) دارد، تفاوت عمده این پژوهش با سایر پژوهش‌های مطرح‌شده در این تحقیق، ارائه یک الگوی جامع‌و مانع از خصوصیات یک مدیر جهادی است که در سایر پژوهش‌ها دیده نشده است. تفاوت دیگر این است که الگوی این پژوهش، از وصیت‌نامه امام است.

۲. مبانی نظری

۲-۱. جامعه اسلامی

مفهوم جامعه در اسلام بر قانون الهی استوار است که بنیاد نظم جهانی را در اصل و نظریه توحید می‌بیند. در همین رابطه مفهوم جامعه نه متعصبانه و نه نژادی و نه ایل‌گرایانه، بلکه کلی و مطلق است. بنا بر اسلام، حیات یک کل ارگانیکی است و تمام بخش‌های سیاسی، اقتصادی، دینی و فرهنگی اجزای این کل هستند. جامعه تحت حکومت قانون، یعنی قانون الهی است (Mowlana, 1986, p. 234).

رهبر انقلاب می‌گوید:

جامعه اسلامی یعنی جامعه‌ای که در آن آرمان‌های اسلامی، اهداف اسلامی، آرزوهای بزرگی که اسلام برای بشر ترسیم کرده است، تحقق پیدا کند. جامعه عادل برخوردار از عدالت، جامعه آزاد، جامعه‌ای که مردم در آن، در اداره کشور، در آینده خود، در پیشرفت خود دارای نقش‌اند، دارای تأثیرند. جامعه‌ای دارای عزت ملی و استغنا ملی، جامعه‌ای برخوردار از رفاه و مبرا از فقر و گرسنگی، جامعه‌ای دارای پیشرفت‌های همه‌جانبه، پیشرفت علمی، پیشرفت اقتصادی، پیشرفت سیاسی و بالاخره جامعه‌ای بدون سکون، بدون رکود، بدون توقف و در حال پیشروی دائم است (دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۷/۲۴).

در تعریف رهبری، کلیدواژه‌های جامعه یا کشور اسلامی عبارتند از: عدالت، پیشرفت، پیشرفت علمی، پیشرفت اقتصادی، پیشرفت سیاسی، رفاه، مردم‌سالاری، کرامت انسانی، عزت

حقیقی، عزت ملی و استغنائی ملی، آرمان‌های اسلامی، اهداف اسلامی، آرزوهای بزرگ، جامعه عادل، جامعه آزاد، جامعه‌ای بدون سکون، بدون رکود، بدون توقف، بدون تبعیض، مبرا از فقر و در حال پیشروی دائم و سایر واژه‌های مشابه دیگری که شالوده و درون‌مایه یک جامعه اسلامی را شامل می‌شود (روحانی، ۱۳۹۸، ص. ۳۰). اگر جامعه‌ای دارای روح واحد و تفکر اجتماعی واحد شد، حکم یک فرد انسان را پیدا می‌کند و افرادش مانند قوا و اعضای انسان می‌شوند که لذت و دردشان عین لذت و درد انسان است و سعادت و شقاوتشان عین سعادت و شقاوت انسان است (جاسبی، ۱۳۸۰، ص. ۲۰۹).

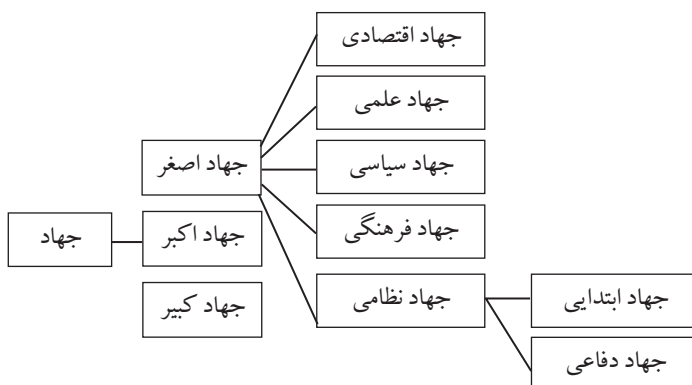
۲-۲. جهاد در لغت و اصطلاح

کلمه جهاد از ریشه جهد به معنای کوشش، سختی و مشقت مشتق شده است. همچنین معنای لغوی جهاد، سخت کوشیدن و بذل کردن امکان و توان آدمی در راهی و انجام دادن هر کاری است تا آنجا که توانایی آدمی اجازه آن کار را بدهد. جهاد در اصطلاح، یعنی نثار جان و هر آنچه از اموال که در محاربه با مشرکان یا باغین لازم باشد یا در مسیر اعتلای کلمه اسلام و برپایی شعائر ایمان که در این صورت به کفار و اهل بغی مختص نمی‌شود (باقرزاده، ۱۳۸۹، ص. ۸۸).

۲-۳. انواع جهاد

در قرآن به سه نوع جهاد اشاره شده است؛ اول جهاد ابتدایی است که در سوره حج آمده است. دوم جهاد برای خاموش کردن آتش فتنه است که در آیه ۱۹۳ سوره «بقره» درباره آن سخن گفته شده است. سوم جهاد برای حمایت از مظلومان که در سوره نساء، مسلمانان به آن دعوت شده‌اند. البته این اقسام سه‌گانه را می‌توان به دو بخش جهاد ابتدایی و جهاد دفاعی تقسیم کرد؛ ولی روح همه آن‌ها دفاعی است. به همین دلیل در تاریخ اسلام موردی نیست که کافران آمادگی زندگی مسالمت‌آمیز با مسلمانان را داشته باشند و اسلام آن را نپذیرفته باشد. محققین بر اساس معارف اسلامی و با توجه به گفتمان انقلاب اسلامی، انواع جهاد را به جهاد اصغر، جهاد اکبر و جهاد کبیر بر اساس شکل شماره ۱ نشان داده‌اند.

شکل ۱. انواع جهاد

۴-۲. مدیریت جهادی

مدیریت جهادی درواقع همان مدیریت علمی است که بر اساس فرمول‌ها و قوانین دانش که از ترکیب اضافی جهاد تشکیل شده با مدیریت بنا شده است. فرق این نوع مدیریت صرف این است که مبنای مدیریت جهادی، اسلامی و ارزشی است و می‌توان گفت مدیر مسلمان با در نظر گرفتن ابعاد دینی و ایمانی به مدیریت، تعریف تازه‌ای را می‌سازد و مفهوم مدیریت جهادی را به وجود می‌آورد. به این ترتیب مدیریت جهادی نوعی مدیریت ارزشی و با اصالت فرهنگی است که با مدیریت علمی هماهنگ است و می‌توان گفت با استفاده از تعاریف علمی مدیریت و به کارگیری پنج وظیفه اصلی هر مدیر و ادغام آن با مفاهیم اسلامی و دینی سبک جدیدی از مدیریت را به جامعه مدیریتی معرفی کرده است (عموزاد خلیلی و خاکپور، ۱۳۹۲، ص. ۹).

«مدیریت جهادی فرایندی است مبتنی بر ارزش‌های الهی-اسلامی، تفکر، کار و تلاش خستگی‌ناپذیر دسته‌جمعی و مشارکتی بر پایه نیت الهی به منظور استفاده بهینه از منابع و امکانات و عرضه مناسب‌ترین خدمت یا خدمات به جامعه هدف و با مفروض داشتن مقابله با تحركات دشمن در تمام زمینه‌ها» و «اقدام جهادی به معنای خسته نشدن در مقابل سختی‌ها و موانع، ایمان به مسیر و حرکت بر اساس فکر و منطق است» (دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۱۰/۱۳).

۵-۲. حکمرانی اسلامی

در دهه‌های اخیر شاهد ظهور الگوی مدیریتی به‌عنوان حکمرانی خوب بودیم که برای مقابله با مشکلات و مسائل عصر حاضر شکل گرفته است. از ویژگی‌های مهم آن جلب مشارکت مردم در انجام امور و سپردن کارها به دست آنهاست. امروزه جامعه بشری دچار بحران اداری و اخلاقی است که با اقدامات دولت‌ها، قوانین و نهادهای اجتماعی که نظام حکمرانی را شکل می‌دهند، بی‌ارتباط نیستند. حکمرانی خوب نه دربارهٔ ایجاد تصمیم، بلکه در رابطه با بهترین فرایندهای ممکن برای تصمیم‌گیری است. نادیده گرفتن ذات و گوهر تصمیم حقیقت، بر این تأکید می‌کند که همه چیز بر پایهٔ بهترین گزینه خواهد بود و با توجه به محوریت نتیجه‌گرایی، همهٔ تلاش‌ها در راستای اقدام برای رسیدن به هر روش ممکن است؛ اما در الگوی حکمرانی اسلامی، در عین توجه به ضرورت تصمیم‌بینه باید به حقانیت و درستی آن نیز توجه داشت. هر نوع تصمیمی مشروع نیست و نمی‌توان به بهانهٔ تضمین دستیابی به هدف از وسیله‌ای بهره گرفت (وفاجو، رنجبر و حیدر پور، ۱۳۹۷، ص. ۴۳).

حکمرانی اسلامی را می‌توان زمینه‌سازی برای توسعه و تعمق عقلانیت تهذیب یافته، اخلاق و معنویت‌گرایی دینی و رشد، تعالی و سعادت انسان و همچنین گسترش برخورداری از زندگی بانشاط، ایمن، سالم، عادلانه، آزاد و کریمانه دانست (رضایی و همکاران، ۱۳۹۰، ص. ۱۴۳).

۳. روش پژوهش

تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و توسعه‌ای است. به‌منظور یافتن مؤلفه‌های مدیریت جهادی، از وصیت‌نامهٔ امام از راهبرد تحلیل مضمون که یکی از راهبردهای پژوهش‌های کیفی است، بهره گرفته شده است. تحلیل مضمون، روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است که بر اساس پژوهش عابدی جعفری و همکاران (۱۳۹۰) روشی برای شناسایی، تحلیل و گزارش الگوها و مضامین موجود در داده‌هاست. این روش داده‌ها را به داده‌هایی غنی و تفصیلی مبدل می‌نماید (براون و کلارک، ۲۰۰۶). در واقع تحلیل مضمون، فرایندی برای تحلیل اطلاعات کیفی است نه کمی.

به‌طور کلی تحلیل مضمون روشی است برای ۱. مشاهده متون؛ ۲. برداشت و درک مناسب از اطلاعات که ظاهراً غیر مرتبط هستند؛ ۳. تحلیل اطلاعات کیفی پیش رو؛ ۴. مشاهده نظام‌مند پدیده، ارتباط، مجموعه، موقعیت، سازمان و فرهنگ؛ ۵. در پایان تبدیل داده‌های کیفی مستخرج شده به داده‌های کمی قابل شمارش. به گفتهٔ عابدی جعفری و همکاران شبکهٔ مضامین به‌عنوان

یک ابزار تحلیلی دارای ویژگی‌های کلیدی مشترک با بسیاری از تحلیل‌های کیفی هست. پس نمی‌توان مبانی نظری خاصی را به این روش تخصیص داد. به همین دلیل اصول راهنما، ساختارهای کلان و گام‌های خاص آن را می‌توان به راحتی در بسیاری از فنون تحلیلی دیگر مانند تئوری داده بنیاد ردیابی کرد. شبکه مضامین به دنبال کشف و درک یک مسئله یا اهمیت یک ایده به جای تبیین تعاریف متعارض از یک مسئله است. آنچه شبکه مضامین نمایش می‌دهد یک شبکه شبیه وب به عنوان یک اصل سازمان دهنده و یک روش ارائه است. همچنین رویه‌های قابل استنادی برای رسیدن از متن به تفسیر را نشان می‌دهد (آترید استرلینگ، ۲۰۰۱، ص. ۳۸۵). وقتی یک شبکه مضمون کامل می‌شود، می‌توان از آن به عنوان یک اصل سازمان دهنده و یک ابزار تصویری برای تفسیر متن بهره برد تا نتایج متن و خود متن برای پژوهشگر و خوانندگان پژوهش روشن و قابل درک گردد.

۴. اعتبار پژوهش

اکثراً محققین روش‌های کیفی، هنگامی که از اعتبار داده‌های پژوهش بحث می‌شود معمولاً به واژه‌های باورپذیری، قابل اعتماد بودن و امانت‌داری استناد می‌کنند (فقیهی و علیزاده، ۱۳۸۴، ص. ۵). در رابطه با روایی و پایایی در این بخش پژوهش باید گفت مفهوم روایی و پایایی در پژوهش‌های کیفی متفاوت با پژوهش‌های کمی است؛ بنابراین اغلب روش‌شناسان کیفی به جای روایی از اصطلاح انتقال‌پذیری و به جای مفهوم پایایی نیز از مفهوم تأیید پذیری استفاده می‌کنند (محمد پور، ۱۳۹۷، ص. ۱۸۹).

مستندسازی فرایند واکاوی و بررسی داده‌ها و استفاده از شواهد و مستندات و ثبت فعالیت‌ها در راستای تأیید پذیری به عنوان راهکار تأیید پذیری موردنظر است (طباطبایی و همکاران، ۱۳۹۲). در پژوهش حاضر برای تأمین انتقال‌پذیری از روش کدگذاری سه مرحله‌ای (توصیفی، تفسیری و رابطه‌ای) به وسیله پژوهشگر مستند و آرشیو شد. با پذیرش این معیارها به عنوان شاخص‌های اعتبار داده‌ها در پژوهش‌های کیفی، داده‌های پژوهش فعلی به دلیل نقل از سند معتبر (نهج البلاغه)، شاخص امانت‌داری و به خاطر انتساب داده‌ها به حضرت امیر (ع)، شاخص‌های باورپذیری و قابل دفاع بودن را در حد بسیار بالایی دارا هستند. همچنین برای سنجش روایی این پژوهش، علاوه بر اینکه مضامین فراگیر، سازمان دهنده و اصلی و فرعی با مطالعه مبانی نظری، پیشینه تحقیق، اهداف تحقیق و منبع مورد پژوهش برگزیده شدن، نظرات و آرای جمعی از خبرگان نیز در این خصوص لحاظ شده و قبل از کدگذاری، جرح و تعدیل نهایی انجام می‌شود.

همچنین در این پژوهش از روش هولستی برای محاسبه پایایی تحقیق استفاده شده که فرمول آن به این صورت است:

$$PAO = 2M / (n^1 + n^2) = 3363 * 2 / (3628 + 3463) = 95\%$$

که در آن PAO به معنی درصد توافق مشاهده شده (ضریب پایایی)، M تعداد توافق در دو مرحله کدگذاری و n^1 تعداد واحدهای کدگذاری شده در مرحله اول و n^2 تعداد واحدهای کدگذاری شده در مرحله دوم است. این رقم میان صفر (هیچ توافق) تا یک (توافق کامل) متغیر است. با توجه به فرمول محاسبه ضریب پایایی، مقدار آن معادل ۹۵ درصد شد که نشان داد نتایج تحقیق از قابلیت اعتماد زیادی برخوردار است.

۵. یافته‌های پژوهش

بر اساس روش تحلیل مضمون، متن وصیت‌نامه امام مدنظر قرار می‌گیرد تا مفاهیم و مضمون‌ها شناسایی شود. محتوای هریک از جملات کلیدی که انتخاب می‌شوند ممکن است دارای چند مفهوم یا کد متفاوتی باشند. درواقع کدها، واحدهای خرد تحلیل است که بر پایه آن، مفهوم‌سازی داده‌ها شکل جدیدی می‌گیرد. مفاهیم مشترک یک مضمون را تشکیل می‌دهند. مضمون‌ها در مقایسه با کدها انتزاعی‌تر است و سطحی بالاتر را نشان می‌دهد. مضمون‌ها شالوده ساختن نظریه است و ابزاری فراهم می‌کند که با آن الگو می‌تواند یکپارچه شود. در این حالت، محتوای هریک از گزاره‌های انتخابی، ممکن است دارای چند مضمون باشد. درواقع کدها واحدهای خرد تحلیل است که بر پایه آن مفهوم‌سازی داده‌ها شکل می‌گیرد. مفاهیم مشترک یک مقوله را تشکیل می‌دهند. مقوله‌ها در مقایسه با مفاهیم، انتزاعی‌ترند و سطحی بالاتر را نشان می‌دهند.

۲۸۵

با توجه به مطالعه عمیق و بررسی وصیت‌نامه امام ۷۲ جمله کلیدی و به دنبال آن ۵۶ مضمون پایه و ۱۴ مضمون سازمان‌دهنده به روش تحلیل مضمون استخراج گردید. جدول شماره ۱ نمونه‌ای از نتایج تحلیل مضمون و استخراج کدهای کلیدی را نمایش می‌دهد. درنهایت مضامین پایه و سازمان‌دهنده و فراگیر (مدیریت جهادی) در جامعه اسلامی به صورت دسته‌بندی شده در جدول ۲ درج شده است. همچنین شبکه مضامین در شکل ۲ نشان داده شده است.

جدول ۱. مضامین پایه (اولیه) استخراج شده از وصیت‌نامه سیاسی - الهی امام خمینی

ردیف	کدها و واژه‌های کلیدی	مضامین پایه
۱	این جانب مناسب می‌دانم که شمه‌ای کوتاه و قاصر در باب «ثقلین» تذکر دهم؛ نه از حیث مقامات غیبی و معنوی و عرفانی که قلم مثل منی عاجز است... و آنچه در فهم من و تو ناید، سنگین و تحمل آن فوق طاقت (امام خمینی، ۱۳۸۷، صص ۱-۲).	
۲	به‌عنوان یک نفر طلبه حقیر که همچون دیگر برادران ایمانی امید به این انقلاب و بقای دستاوردهای آن و به ثمر رسیدن هر چه بیشتر آن دارم، به‌عنوان وصیت به نسل حاضر و نسل‌های عزیز آینده مطالبی هرچند تکراری عرض می‌نمایم (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۱۵).	تواضع و فروتنی
۳	برادران! شما این اوراق را قبل از مرگ من نمی‌خوانید. ممکن است پس از من بخوانید. در آن وقت من نزد شما نیستم که بخواهم به نفع خود و جلب نظر تان برای کسب مقام و قدرتی با قلب‌های جوان شما بازی کنم (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۳۱).	
۴	این جانب هیچ‌گاه نگفته و نمی‌گویم که امروز در این جمهوری به اسلام بزرگ با همه ابعادش عمل می‌شود و اشخاصی از روی جهالت و عقده و بی‌انضباطی برخلاف مقررات اسلام عمل نمی‌کنند (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۲۸).	صداقت داشتن
۵	از جوانان، دختران و پسران، می‌خواهم که استقلال و آزادی و ارزش‌های انسانی را، ولو با تحمل زحمت و رنج، فدای تجملات و عشرت‌ها و بی‌بندوباری‌ها و حضور در مراکز فحشا که از طرف غرب و عمال بی‌وطن به شما عرضه می‌شود نکنند (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۴۰).	مدیریت اخلاقی
۶	و از بالاترین و والاترین حوزه‌هایی که لازم است به‌طور همگانی مورد تعلیم و تعلم قرار گیرد، علوم معنوی اسلامی [است]، از قبیل علم اخلاق و تهذیب نفس و سیر و سلوک الی الله... که جهاد اکبر می‌باشد (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۵۳).	مدیریت اخلاقی
۷	ما مفتخریم و ملت عزیز سر تا پا متعهد به اسلام و قرآن مفتخر است که پیرو مذهبی است که می‌خواهد... و به‌عنوان بزرگ‌ترین نسخه نجات‌دهنده بشر از جمیع قیودی که بر پای و دست و قلب و عقل او پیچیده است و او را به‌سوی فنا و نیستی و بردگی و بندگی طاغوتیان می‌کشاند نجات دهد و ما مفتخریم که پیرو مذهبی هستیم که رسول خدا مؤسس آن به امر خداوند تعالی بوده و امیرالمؤمنین علی بن ابی‌طالب، این بنده رها شده از تمام قیود، مأمور رها کردن بشر از تمام اغلال و بردگی‌ها است (امام خمینی، ۱۳۸۷، صص ۵-۶).	الگوپذیری از اسلام

ردیف	کدها و واژه‌های کلیدی	مضامین پایه
۸	و با کمال جد و عجز از ملت‌های مسلمان می‌خواهم که از ائمه اطهار و فرهنگ سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، نظامی این بزرگ راهنمایان عالم بشریت به‌طور شایسته و به جان‌ودل و جان‌فشانی و نثار عزیزان پیروی کنند (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۱۱).	الگوپذیری از اسلام
۹	از آن جمله دست از فقه سنتی که بیانگر مکتب رسالت و امامت است و ضامن رشد و عظمت ملت‌ها است، چه احکام اولیه و چه ثانویه که هر دو مکتب فقه اسلامی است، ذره‌ای منحرف نشوند (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۱۱).	عمل به اسلام
۱۰	حفظ اسلام در رأس تمام واجبات است، که انبیای عظام ... در راه آن کوشش و فداکاری جان‌فرسا نموده‌اند و هیچ مانعی آنان را از این فریضه بزرگ باز نداشته (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۱۸).	
۱۱	و از شورای محترم نگهبان می‌خواهم و توصیه می‌کنم، چه در نسل حاضر و چه در نسل‌های آینده، که با کمال دقت و قدرت وظایف اسلامی و ملی خود را ایفا و تحت تأثیر هیچ قدرتی واقع نشوند ... (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۴۶).	
۱۲	و لازم است علما و مدرسین محترم نگذارند در درس‌هایی که مربوط به فقاهت است و حوزه‌های فقهی و اصولی از طریقه مشایخ معظم که تنها راه برای حفظ فقه اسلامی است منحرف شوند (امام خمینی، ۱۳۸۷، صص ۵۳-۵۲).	
۱۳	و از آن جمله مراسم عزاداری ائمه اطهار و به‌ویژه سید مظلومان و سرور شهیدان، حضرت ابی‌عبدالله الحسین ... هیچ‌گاه غفلت نکنند (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۱۱).	پایبندی به فرائض دینی
۱۴	پیغمبر اسلام (ص) تشکیل حکومت داد مثل سایر حکومت‌های جهان لکن با انگیزه بسط عدالت اجتماعی (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۱۱).	عدالت محوری
۱۵	از خداوند غفور می‌خواهم که شما را به راه مستقیم انسانیت هدایت کند و از گذشته ما و شما با رحمت و اسعه خود بگذرد (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۳۱).	خودسازی
۱۶	اهمیت انقلاب شکوهمند اسلامی که دستاورد میلیون‌ها انسان ارزشمند ... است و مورد امید میلیون‌ها مسلمانان و مستضعفان جهان است، به قدری است که ارزیابی آن از عهده قلم و بیان والاتر و برتر است (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۱۵).	شهادت طلبی

ردیف	کدها و واژه‌های کلیدی	مضامین پایه
۱۷	کلام مرحوم مدرس آن روحانی متعهد پاک سیرت و پاک اندیشه را به خاطر بسپرید که در مجلس افسرده آن روز گفت: اکنون که باید از بین برویم چرا با دست خود برویم (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۷۵).	توسعه فرهنگ ایثار و شهادت
۱۸	ما مفتخریم که ائمه معصومین ما... در راه تعالی دین اسلام و در راه پیاده کردن قرآن کریم که تشکیل حکومت عدل یکی از ابعاد آن است، در حبس و تبعید به سر برده و عاقبت در راه براندازی حکومت‌های جائرانه و طاغوتیان زمان خود شهید شدند (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۷).	فرهنگ شهادت
۱۹	و ملت ما بلکه ملت‌های اسلامی و مستضعفان جهان مفتخرند به اینکه دشمنان آنان که دشمنان خدای بزرگ و قرآن کریم و اسلام عزیزند (امام خمینی، ۱۳۸۷، صص ۸-۹).	دشمن شناسی
۲۰	من اکنون به ملت‌های شریف ستم‌دیده و به ملت عزیز ایران توصیه می‌کنم ... به صراطی که خداوند به آن‌ها نصیب فرموده است محکم و استوار و متعهد و پایدار پابند بوده (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۱۰).	موقعیت‌شناسی
۲۱	همه باید بدانیم که آنچه موجب وحدت بین مسلمین است این مراسم سیاسی است که حافظ ملیت مسلمین، به‌ویژه شیعیان ائمه اثنی عشر... [است] (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۱۲).	بصیرت داشتن
۲۲	از توطئه‌های مهمی که در قرن اخیر، خصوصاً در دهه‌های معاصر و به‌ویژه پس از پیروزی انقلاب آشکارا به چشم می‌خورد، تبلیغات دامنه‌دار با ابعاد مختلف برای مایوس نمودن ملت‌ها و خصوصاً ملت فداکار ایران از اسلام است (امام خمینی، ۱۳۸۷، صص ۲۰-۲۱).	جریان‌شناسی
۲۳	باید ملت بیدار و هوشیار ایران با دید اسلامی این توطئه‌ها را خنثی نمایند... و دست شیاطین توطئه‌گر را قطع نمایند (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۲۴).	
۲۴	و شما اشکال‌تراشان به فکر بنشینید که آیا بهتر نیست به‌جای سرکوبی به اصلاح و کمک بکوشید؛ و ... طرفدار مظلومان و ستم‌دیدگان و محرومان باشید (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۲۸).	واقع‌بینی
۲۵	مصلحت خود و ملت خود و مناطق خود آن است که با دولت تشریک مساعی نموده و از یاغی‌گری و خدمت به بیگانگان و خیانت به میهن خود دست بردارند و به ساختن کشور بپردازند (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۷۵).	

ردیف	کدها و واژه‌های کلیدی	مضامین پایه
۲۶	و شما ای مستضعفان جهان و ای کشورهای اسلامی و مسلمانان جهان بپاخیزید... و از هیاهوی تبلیغاتی ابرقدرت‌ها و عمال سرسپرده آنان نترسید (امام خمینی، ۱۳۸۷، صص ۸۸-۸۷).	حق طلبی
۲۷	و وصیت من به همه آن است که با یاد خدای متعال به‌سوی خودشناسی و خودکفایی و استقلال، با همه ابعادش به پیش و بی‌تردید دست خدا با شما است (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۹۰).	کمال‌جویی
۲۸	ما می‌دانیم که این انقلاب بزرگ که دست جهان‌خواران و ستمگران را از ایران بزرگ کوتاه کرد، با تأییدات غیبی الهی پیروز گردید (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۱۶).	تمسک به خداوند متعال
۲۹	ما مفتخریم که بانوان و زنان پیر و جوان و خرد و کلان در صحنه‌های فرهنگی و اقتصادی و نظامی حاضر و... در راه تعالی اسلام و مقاصد قرآن کریم فعالیت دارند (امام خمینی، ۱۳۸۷، صص ۸-۷).	توسعه منابع انسانی
۳۰	در هر جا هستید اگر به جنایتی دست نزدیک به میهن خود و دامن اسلام برگردید و توبه کنید که خداوند ارحم الراحمین است... (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۷۰).	

جدول ۲. انواع مضامین استخراج شده از وصیت‌نامه سیاسی - الهی امام خمینی

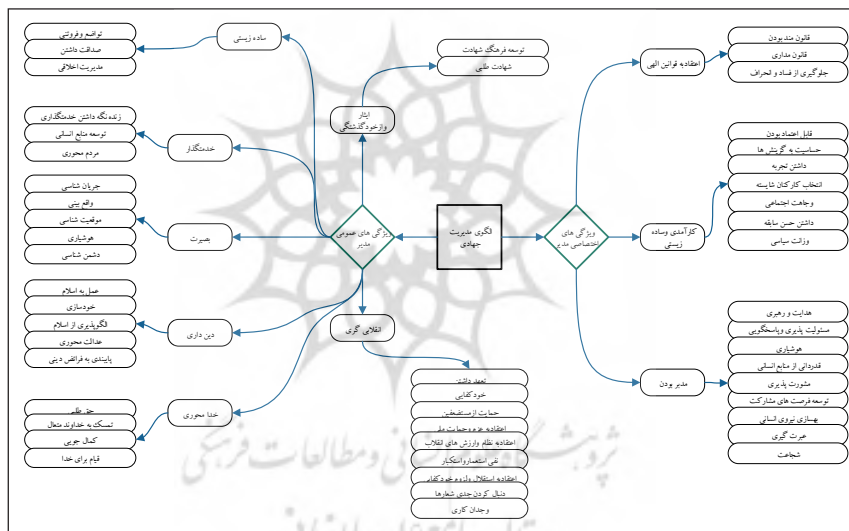
مضامین فراگیر	مضامین فرعی	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
توسعه فرهنگ ایثار	ویژگی‌های اختصاصی مدیر	ساده‌زیستی	تواضع و فروتنی
			صداقت داشتن
			مدیریت اخلاقی
		دین‌مداری	الگوپذیری از اسلام
			عمل به اسلام
			پایبندی به فرایض دینی
			عدالت‌محوری
			خودسازی

مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فرعی	مضامین فراگیر
شهادت طلبی	ایثار و از خود گذشتگی	ویژگی های اختصاصی مدیر	مدیریت جهادی
توسعه فرهنگ شهادت			
دشمن شناسی	بصیرت		
موقعیت شناسی			
بصیرت داشتن			
هوشیاری			
جریان شناسی			
واقع بینی			
قیام برای خدا	خدا محور		
حق طلبی			
کمال جویی			
تمسک به خداوند متعال			
توسعه منابع انسانی	خادم مردم (خدمتگزار)		
زنده نگه داشتن خدمتگزاری			
مردم محوری			
نفی استعمار و استکبار	انقلابی گری		
اعتقاد به نظام و ارزش های انقلابی			
حمایت از مستضعفان			
اعتقاد به استقلال و لزوم خود کفایی			
اعتقاد به عزم و حمایت ملی			
دنبال کردن جدی شعارها			
خود کفایی			
تعهد داشتن			
وجدان کاری			

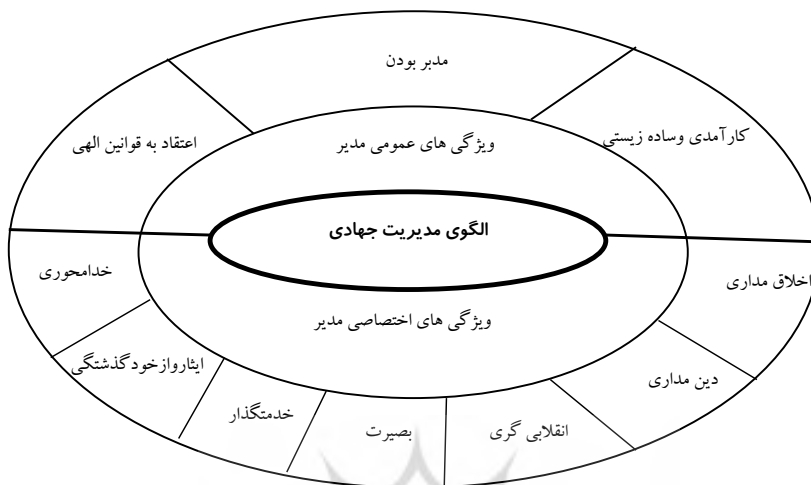
مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فرعی	مضامین فراگیر
شجاعت	مدبر بودن	ویژگی های عمومی مدیر	مدیریت جهادی
مدبر بودن			
عبرت گیری			
بهبودی نیروی انسانی			
توسعه فرصت های مشارکت			
قدردانی از منابع انسانی کارآمد			
مشورت پذیری			
هوشیاری			
مسئولیت پذیری و پاسخگویی			
هدایت و رهبری			
عبرت از گذشتگان	اعتقاد به قوانین الهی	ویژگی های عمومی مدیر	
جلوگیری از فساد و انحراف			
قانون مند بودن			
قانون مداری			
وزانت سیاسی و وجهه اجتماعی	کارآمدی و ساده زیستی		
حسن سابقه داشتن			
انتخاب کارکنان شایسته			
انتخاب افراد شایسته			
حساسیت به گزینش ها و تعهدات			
داشتن تجربه و حسن سابقه			
قابل اعتماد بودن			

با توجه به نتایج تحلیل مضمون وصیت‌نامه امام، شبکه مضامین و الگوی مفهومی مدیریت جهادی در جامعه اسلامی (شامل ۵۳ مضمون پایه، ۱۰ مضمون سازمان دهنده، مضامین فرعی و فراگیر مدیریت جهادی) طبق شکل ۲ ارائه می‌شود که بر اساس روش تحلیل مضمون، با توجه به مضامین به‌دست‌آمده، شبکه مضامین ترسیم می‌شود. شایان ذکر است دسته‌بندی کدهای باز در قالب مضامین پایه، مؤلفه‌های شبکه مضامین را تشکیل می‌دهد و دسته‌بندی این مؤلفه‌ها در قالب مضامین سازمان دهنده، این مؤلفه‌ها و شاخص‌ها، مضمون‌های شاخص‌های شبکه مضامین و نهایتاً فراگیر یا متغیر ملاک این پژوهش را که مدیریت جهادی باشد شکل می‌دهند.

شکل ۲. شبکه مضامین مدیریت جهادی در جامعه اسلامی مبتنی بر وصیت‌نامه سیاسی-الهی امام خمینی

شکل ۳. مدل مفهومی پژوهش

ساده زیستی یکی از موضوعاتی است که در زندگی فردی و اجتماعی و مادی و معنوی انسان تأثیر بسزایی دارد. از نظر فرهنگ دینی، ساده زیستی یکی از ارزش های متعالی به حساب می آید. در واقع ساده زیستی، پاسخ انسان های دانا به زندگی ناپایدار دنیاست که در پرتو آن، آرامش درون و برون حاصل می شود؛ بنابراین ساده زیستی با نوع شناخت انسان و نگرش او به زندگی دنیا مرتبط است. پشت پا زدن به تعلقات دنیوی و انتخاب زندگی به دور از تجملات امروزی می تواند تعریف درستی از ساده زیستی باشد.

۲۹۳

کارآمدی یعنی آگاهی از چگونگی انجام کار و تعیین اولویت اهداف برای تحقق کارآمدی. مدیر بودن از شجاعت و مسئولیت پذیری مدیر در انجام امور می آید. توان هدایت و رهبری دیگران، هوشیاری مؤلفه هایی هستند که نشان از مدبر بودن افراد می دهد. نقش خدا محور در زندگی انسان سبب پابندی به تکالیف الهی مانند نماز، روزه، حج، خمس، زکات، جهاد، توبه و مانند آن دارند. خدا باوران همواره خداوند را در رفتارهای شخصی و اجتماعی خویش در نظر می گیرند و در دایره بایدها و نبایدهای الهی با کمال دقت راه رشد و بالندگی را می پیمایند. مقصد آن ها رضا و رضوان الهی است و خداوند، قطب نمای تنظیم کارها و رفتار آن ها است. خداجویان، دل را که حریم امن الهی است به بیگانگان نمی سپارند، دلی که با یاد خداوند می تپد و با ذکر فراوان آرام می گیرد.

دین‌مداری در فرهنگ لغت به معنای رسم، عادت، قانون، شریعت، اسلام و روش است و در اصطلاح دینی به معنی روش ویژه در زندگی دنیا که به مقام لقای الهی و عنداللهی، قرب و سعادت حقیقی ختم می‌شود و به آن با تعبیر دین الله یا دین الحق اشاره شده است. انقلابی‌گری، یعنی مسئولان کشور هدفشان راضی کردن قدرت‌ها نباشد و بدون انفعال و تسلیم در مقابل زورگویان، فریب آن‌ها را نخورند و با دوری از ضعف نفس در مقابل شیطان بزرگ، همت و هدف خود را در به کارگیری نیروها و عناصر داخلی، حل مشکلات و راضی کردن مردم متمرکز کنند.

بصیرت به معنی دانایی و هوشیاری است، نسبت بصیرت به نفس مثل نسبت بصر به چشم است. حتی بصیرت به معنی بذل توجه به چیزی و دقت در آن و تأمل در مورد آن است. شخص بصیر به معنی دانشمندی است که ظاهر و باطن اشیاء را بی‌کم‌وکاست می‌شناسد. تبصر و استبصار به معنی تأمل کردن و آگاه‌شدن و بصیرت داشتن است.

ایثار، فداکاری یا نوع‌دوستی در لغت به معنی برگزیدن، عطا کردن، سود دیگران را بر منفعت خویش مقدم داشتن و منفعت غیر را بر مصلحت خود مقدم‌شمردن است. در معنی اصطلاحی نیز بدان معنی است که آدمی از روی قصد و نیت خیر، دیگران را بر خود ترجیح دهد و ایشان را بر خویش برگزیند. آن‌ها که طرفدار ایثار و دیگر‌گزینی هستند، این عمل را متعالی و اخلاقی می‌دانند که در مقابل آن، استیثار و خود‌گزینی قرار دارد.

خدمتگزاری مفهوم وسیع و گسترده‌ای دارد. این واژه تمام فعالیت‌های مثبت و مفید انسان‌ها را در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و معنوی شامل می‌شود. خدمت به خلق و سودرسانی به آنان، عامل ارزشمندی انسان به شمار آمده است؛ بنابراین سرپای زندگی انسان معتقد به خدا و روز واپسین را این ویژگی تشکیل می‌دهد که در هر موقعیتی قرار بگیرد و به هر درجه‌ای که برسد، برای مردم و در خدمت آنان است.

خدامحوری اصل اساسی در آموزه‌های دینی است. اولین و مهم‌ترین اصل در زندگی معصومان رعایت حدود و مرزهای الهی است؛ چرا که آنان خدا را محور تمام تصمیم‌گیری‌ها و اعمال خود قرار داده بودند که در خصوص این مرزها در باب خدامحوری امیرالمؤمنین (ع) در حکمت ۱۰۵ نهج‌البلاغه یک دسته‌بندی از آنچه خدا برای ما بیان کرده است به دست می‌دهد. ایشان می‌فرمایند خداوند واجباتی را بر شما واجب کرده است، پس آن‌ها را تباه نکنید؛ و مرزهایی برایتان تعیین کرده است، پس از آن‌ها عدول نکنید؛ و از چیزهایی نهی فرموده است، پس حرمت آن‌ها را داشته باشید. درباره چیزهایی نیز سکوت کرده است. آن‌ها را البته از روی فراموشی رها کرده است؛ پس درباره آن‌ها خود را اذیت نکنید.

پیشنهاها

پیشنهاد محقق این پژوهش، تشکیل یک کارگروه تخصصی در بخش منابع انسانی برای جذب و گزینش مدیران بر اساس شاخص‌های مدیریت جهادی استخراج‌شده از این تحقیق است و همچنین استفاده سازمان‌مند از مؤلفه‌های استخراج‌شده در مصاحبه‌های استخدای بدو ورود کارکنان و طراحی ساختاری برنامه‌ریزی‌شده بر اساس یافته‌های پژوهش برای عزل مدیران ناکارآمد. به محققان دیگر نیز پیشنهاد می‌شود هر کدام از مؤلفه‌های مدیریت جهادی استخراج‌شده به صورت جداگانه بررسی و الگوی متناسبی بر اساس آن‌ها طراحی و تبیین شود.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر در راستای تولید علوم بومی با یک پرسش اساسی که «الگوی مدیریت جهادی در جامعه اسلامی مبتنی بر وصیت‌نامه سیاسی - الهی امام چگونه است» شکل گرفته است. مدیریت جهادی و مدیر جهادی از مفاهیم ریشه‌دار در جامعه اسلامی است که هر زمان مورد توجه دولت‌ها بوده موجب تعالی جامعه شده است. تز این نگاه، تحقیق حاضر، ضمن مطالعه عمیق مبانی نظری و ادبیات موضوع، با استفاده از روش تحلیل مضمون، به بررسی وصیت‌نامه امام انجام شده است و بدین طریق سعی شده است خیلی دقیق به پرسش اصلی تحقیق پاسخ مناسبی داده شود. در این تحقیق، سرانجام با استخراج ۷۲ کد باز (طبق جدول ۱) و ۵۳ مضمون پایه و ۱۰ مضمون سازمان‌دهنده (طبق جدول ۲) و دو مضمون فرعی، شبکه مضامین (شکل ۲) و نیز الگوی مدیریت جهادی در جامعه اسلامی مبتنی بر وصیت‌نامه امام ارائه شد (شکل‌های ۲ و ۳). الگوی ارائه شده این پژوهش به ۱۰ شاخص کلی که ۵۳ مؤلفه اصلی و دو مؤلفه فرعی ذیل آن‌ها قرار دارد تقسیم می‌شود و به تمام جوانب مدیریت جهادی اشاره دارد. در شاخص ساده‌زیستی مؤلفه‌های تواضع و فروتنی، صداقت و مدیریت اخلاقی معرفی شناسایی و معرفی شدند. شاخص‌های ساده‌زیستی، دین‌مداری، ایثار و از خودگذشتگی، بصیرت، خدامحوری، خدمتگزاری به مردم و انقلابی‌گری ذیل ویژگی‌های جهادی مدیر و شاخص‌های مدبربودن، اعتقاد به قوانین الهی و کارآمدی در ذیل ویژگی‌های عمومی مدیر شناسایی شدند. در شاخص دین‌مداری مؤلفه‌های عدالت‌محوری، عمل به اسلام و فرائض دینی و الگوپذیری از آن و نهایتاً خودسازی شناسایی و معرفی شدند. در شاخص ایثار و از خودگذشتگی، شهادت‌طلبی و توسعه فرهنگ شهادت‌طلبی شناسایی و معرفی شدند. در شاخص بصیرت که امام بیشتر به آن توصیه کرده مؤلفه‌های دشمن‌شناسی، هوشیاری،

موقعیت‌شناسی، جریان‌شناسی و واقع‌بینی معرفی شدند. در شاخص خدمات‌محوری مؤلفه‌های قیام برای خدا، حق‌طلبی و کمال‌جویی به همراه تمسک به خداوند متعال شناسایی و معرفی شدند. در شاخص ارتباطات مؤثر مدیر جهادی مردم‌محوری، توسعه منابع انسانی و زنده نگه‌داشتن خدمتگزاری شناسایی شدند.

در شاخص انقلابی‌گری که نماد این پژوهش است، مؤلفه‌های نفی استعمار و استکبار، اعتقاد به نظام و ارزش‌های انقلابی، حمایت از مستضعفان، اعتقاد به استقلال و لزوم خودکفایی، اعتقاد به عزم و حمایت ملی، دنبال کردن جدی شعارها، خودکفایی، تعهد داشتن و وجدان کاری شناسایی شدند. در شاخص مدبر بودن که از ویژگی‌های عمومی مدیران نیز هست، مؤلفه‌های شجاعت، عبرت‌گیری، بهسازی نیروی انسانی توسعه و فرصت‌های مشارکت، قدردانی از منابع انسانی کارآمد، مشورت‌پذیری، هوشیاری، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی، هدایت و رهبری و همچنین عبرت از گذشتگان شناسایی و معرفی شدند. در شاخص اعتقاد به قوانین الهی، مؤلفه‌های جلوگیری از فساد و انحراف، قانون‌مند بودن و قانون‌مداری شناسایی و معرفی شدند. در شاخص کارآمدی، مؤلفه‌های وزانت سیاسی و وجهه اجتماعی، حسن سابقه داشتن، انتخاب کارکنان شایسته، حساسیت به گزینش‌ها و تعهدات، داشتن تجربه و قابل اعتماد بودن شناسایی و معرفی شدند. در خصوص اهمیت مضمون‌هایی استخراج شده از وصیت‌نامه امام با توجه به فراوانی گفتارهای ایشان در بخش ویژگی‌های عمومی به ترتیب بصیرت، خدمات‌محوری، دین‌مداری، ایثار و از خود گذشتگی، خدمتگزاری و ساده‌زیستی مشاهده شد که این نشان می‌دهد که از نظر امام این مؤلفه‌ها دارای اهمیت بسیاری در الگوی این پژوهش هستند.

همچنین در بخش ویژگی‌های اختصاصی، مدبر بودن، کارآمدی و ساده‌زیستی و نیز اعتقاد به قوانین و مقررات الهی به ترتیب دارای بیشترین توصیه در فرمایش‌های امام بودند. ترتیب این مؤلفه‌ها هم نشان‌دهنده اهمیت آن‌ها در گفتار امام است که الگوی مدیریت جهادی بر اساس آن‌ها تبیین و طراحی شده است. همان‌طور که توضیح داده شد، ویژگی‌های مدیر جهادی شناسایی شده در این پژوهش با ویژگی‌های معرف یک مدیر جهادی در پژوهش‌های شهبازی و صلواتیان، نادری و همکاران، حجازی فرد و همچنین احمدزاده که شناسایی شده بود، همخوانی دارد. به علاوه تفاوت‌های بنیادی با تحقیق نظری شامرادی و معظمی دارد. تفاوت عمده این پژوهش با سایر پژوهش‌های مطرح شده در این تحقیق، ارائه یک الگوی جامع و مانع از خصوصیات یک مدیر جهادی است که در سایر پژوهش‌ها دیده نشده است و این الگو می‌تواند از سردرگمی مدیران جامعه اسلامی در استفاده از مؤلفه‌های مدیر جهادی جلوگیری کند. تشدد

مؤلفه‌های مطرح شده و جمع‌آوری نشده تحقیقات قبلی موجب شده که این پژوهش جایگزین مناسبی برای الگوهای مدنظر آنها باشد. شایان ذکر است الگوی ارائه شده در این تحقیق، با الگوهای دیگر تفاوت‌هایی بنیادی دارد. الگوی ارائه شده مبتنی بر وصیت‌نامه امام است و با توجه به شرایط حاکم بر کشور تبیین و تهیه شده است.

لازم به ذکر است به کارگیری مدل‌های بومی مستخرج شده از بیانات، توصیه‌ها و اندیشه‌های امام به دلیل ینش عمیق با بصیرت ایشان نسبت به شرایط آتی ضامن پیشرفت و موفقیت سازمان‌ها در کشور است. با توجه به مؤلفه‌های ذیل خدامحوری و دین‌داری، ایشان اعتقاد به خدا و ائمه را لازمه کار مدیران جهادی می‌داند. مؤلفه‌های بصیرت و انقلابی‌گری را نیز با تأکیدات مکرر از ویژگی‌های بارز مدیران جهادی معرفی می‌کند. اندیشه سیاسی امام آن‌قدر در نوع خود جامعیت داشته که نه تنها به شکل‌گیری یک نظام سیاسی منجر شده، بلکه موجب تربیت مدیرانی شده است که با توجه به تأثیر فرهنگ غرب‌گرایی در جامعه اسلامی (بعضی کشورهای اسلامی) همچنان روحیه انقلابی‌گری و جهادی خود را حفظ کرده و موجب تعالی جامعه خود شده‌اند. اگر مدیران کنونی کشور ما به مؤلفه‌های استخراج شده از وصیت‌نامه امام و به‌خصوص در بعد مدیریت جهادی آن (شبکه مضامین در شکل ۲) توجه کنند و در سرلوحه مدیریت خود قرار دهند، حتماً به جامعه اسلامی خود در رسیدن به اهداف تعالی آن کمک خواهند کرد.

درنهایت با تأمل بیشتر در مؤلفه‌های مدیریت جهادی استخراج شده از وصیت‌نامه می‌توان به این نکته رسید که مدیریت جهادی یک تحول درونی است که در ذات انسان‌ها وجود دارد و فقط در صورتی قابل اجراست که مدیر به آنها اعتقاد داشته باشد و برای عمل به آنها تلاش کند؛ زیرا پایه و اساس مدیریت جهادی نظام ارزش اسلام است و برخلاف نظام ارزشی غرب که در آن ارزش‌ها ابزاری هستند، در نظام ارزشی اسلام ارزش‌ها مطلق هستند و شرایط و موقعیت‌ها تأثیری بر چگونگی عمل به آنها نمی‌گذارد.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی: مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان: نویسنده به تنهایی در آماده‌سازی مقاله نقش داشته است.

تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسنده در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافع وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت: طبق تعهد نویسنده حق کپی‌رایت رعایت شده است.

منابع

- احمدی، مجید و روستا، علیرضا (۱۴۰۰). تبیین عملکرد جهادی مدیران با تأکید بر قرآن کریم، نهج البلاغه و بیانات عالمانه آیت العظمی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی). *رهیافت‌های نوین در مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی*، ۱(۳)، ۸۰-۱۰۰. doi: 20.1001.1.27835243.1400.1.3.5.2
- احمدزاده، رضا (۱۳۹۸). تحلیل مضمونی ویژگی‌های جهاد در آیات قرآن کریم. *فصلنامه علمی تخصصی فرهنگ پژوهش*، ۱۲(۴۰)، ۵۳-۱۰۴. doi: 10.22081/fpq.2020.69887
- امام خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۷). *وصیت‌نامه سیاسی - الهی امام خمینی*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ ۱۸.
- امیدی، علی و یوسف‌وند، سعید (۱۴۰۱). ارائه الگوی مدیریتی انقلابی در تراز جامعه اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری. *مطالعات راهبردی بسیج*، ۲۵(۹۵)، ۷۴-۹۹. doi: 20.1001.1.1735501.1401.25.95.2.9
- باقرزاده، محمدرضا (۱۳۸۹). درآمدی بر نقش جهاد در تدوین دکترین سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. *معرفت سیاسی*، ۲(۲)، ۳۳-۶۶. <http://ensani.ir/file/download/article/20130115084544-9717-23.pdf>
- بیک‌زاد، جعفر، رزم‌جو، مریم و رحمتی، مریم (۱۴۰۰). الگوسازی تأثیر مدیریت جهادی و رفتار سیاسی بر بهره‌وری نیروی انسانی با نقش واسطه‌ای فضیلت سازمانی. *فصلنامه توسعه مدیریت و منابع انسانی و پشتیبانی*، ۱۶(۶۰)، ۲۷-۵۴. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1787544>
- حجازی‌فر، سعید (۱۳۹۴). چیستی و مؤلفه‌های مدیریت جهادی. *فصلنامه دانشگاه جامع امام حسین (ع)*، ۲۳(۳)، ۹۵-۱۲۲. doi: https://journals.ihu.ac.ir/article_201829.html
- جاسبی، عبدالله (۱۳۸۰). *اصول و مبانی مدیریت*. تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- داوری اردکانی، رضا و شاکری، سید رضا (۱۳۸۸). امنیت سیاسی در اندیشه امام خمینی. *دانش سیاسی*، ۵(۲)، ۶۹-۸۶. doi: 10.30497/pk.2010.17
- دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (۱۳۹۲/۱۰/۲۳). بیانات در دیدار با شهردار و اعضای شورای اسلامی شهر تهران.
- دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (۱۴۰۰/۵/۱۲). بیانات در تنفیذ حکم ریاست جمهوری آیت‌الله دکتر ابراهیم رئیسی.
- دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (۱۳۹۰/۷/۲۴). بیانات در دیدار دانشجویان کرمانشاه.

- دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله خامنه‌ای (۱۳/۱۰/۱۳۹۵). بیانات در دیدار نخبگان و دانشجویان بسیجی مدال آور دانشگاه صنعتی شریف.
- رضایی، حسن و همکاران (۱۳۹۰). *از حکمرانی اسلامی تا دولت معیار*. مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری.
- رضوان‌خواه، سلمان و فاضلی دهکردی، مهدی (۱۳۹۰). *احصا و بررسی مبانی، اصول و روش‌های کار و تلاش جهادی از منظر قرآن کریم*. <https://civilica.com/doc/834201>
- روحانی، روح الله (۱۳۹۸). بازسازی معنایی جامعه اسلامی در اندیشه رهبر معظم انقلاب. *فصلنامه علمی- تخصصی دانش انتظامی سمنان*، ۱۰ (۳۵)، ۵۳-۳۰. <http://ensani.ir/fa/article/520967>
- شامرادی، سیده نیلوفر و معظمی، مجتبی (۱۴۰۰). بررسی تأثیر مدیریت جهادی بر عملکرد سازمانی کارکنان دانشگاه آزاد اسلامی. *رهیافت‌های نوین در مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی*، ۱ (۲)، ۱۱۵-۱۰۳. https://journals.iau.ir/article_683720.html
- طباطبایی، امیر، حسنی، پر خیده، مرتضوی، حامد و طباطبایی چهر، محبوبه (۱۳۹۲). راهبردهایی برای ارتقای دقت علمی در تحقیقات کیفی. *مجله دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی*، ۵ (۳)، ۶۷۰-۶۶۳. <http://dx.doi.org/10.29252/jnkums.5.3.663>
- طوطیان اصفهانی، صدیقه، رجبی فرجاد، حاجیه و سیاه‌پور، غلامرضا (۱۴۰۰). شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت جهادی در بنیاد شهید استان تهران. *فصلنامه رهیافت‌های نوین در مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی*، ۱ (۲)، ۲۴-۱. https://journals.iau.ir/article_683714.html
- فقیهی، ابوالحسن و عزیزاده، محسن (۱۳۸۴). روایی در تحقیق کیفی. *فرهنگ مدیریت*، ۳ (۲)، ۱۹-۵. https://jomc.ut.ac.ir/article_14228.html
- عابدی جعفری، حسن، تسلیمی، محمدسعید، فقیهی، ابوالحسن و شیخ‌زاده، محمد (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. *اندیشه مدیریت راهبردی (اندیشه مدیریت)*، ۵ (۲)، ۱۹۸-۱۵۱. <https://doi.org/10.30497/smt.2011.163>
- عموزاد خلیلی، مجید و خاکپور، سیاوش (۱۳۹۲). نقش استراتژیک فرهنگ در مدیریت: بازشناسی مفهومی و مبانی اعتقادی. *مجموعه مقالات برگزیده اولین همایش علمی مدیریت جهادی*. تهران: دبیرخانه دائمی مدیریت جهاد.
- محمدپور، احمد (۱۳۹۷). *ضد روش: زمینه‌های فلسفی و زمینه‌های علمی در روش‌شناسی کیفی*. قم: انتشارات لاگوس.

- نظری قزوینی، سمیرا، قهرمانزاده، نسترن، رحیمی جعفری، حسین و وکیل‌الرعا، یونس (۱۴۰۰). طراحی و تبیین مدل توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی مبتنی بر مدیریت جهادی. سومین همایش ملی مطالعات جدید در کارآفرینی و مدیریت کسب‌وکار، سمنان.

<https://civilica.com/doc/1380675>

- نادری‌فر، علیرضا، پورکیانی، مسعود، زاینده‌رودی، محسن و شیخی، ایوب (۱۳۹۸). شاخص‌های مدیریت جهادی. نشریه خط‌مشی‌گذاری عمومی در مدیریت (رسالت مدیریت دولتی)، ۱۰(۳۴)، ۸۷-۱۰۳. https://journals.srbiau.ac.ir/article_15226.html

- وفاجو، فریبرز، رنجبر، مقصود و حیدرپور، ماشاءالله (۱۳۹۷). ارزیابی شاخص‌های حکمرانی خوب در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات سیاسی، ۱۱(۴۲)، ۴۳-۵۵.

<https://sanad.iau.ir/journal/jourm/Article/668693?jid=668693>

-Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: An analytic tool for qualitative research. *Qualitative Research*, 1, 385-405.

<https://doi.org/10.1177/146879410100100307>

-Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, (2) 77-101.

- Mowlana, H. (1986). *Global information and world communication: New frontiers in international relations*. White plains. N. Y.: Longman, 23(1), 234-266.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی